

Chápanie pojmu „miesta“ vo východnej a západnej filozofii

Ľudstvo sa tým, že zaberá priestor, nijako nelíši od iných živočíšnych druhov. Rovnako zámerne transformuje priestor, ale ani v tom nie je jedinečné. Iné živočíšne druhy tiež pretvárajú

priestory, ktoré slúžia ich účelom, avšak na rozdiel od nich jedine ľudstvo dokáže kvalitatívne premeniť priestor na miesta, ktorá majú dôležitý význam. Používanie slova *miesto* v súčasnos-

ti znamená pre filozofov značný konceptuálny základ, zahŕňajúci skúsenosti i ašpirácie ľudí počas ich stretnutia s miestami a lokalitami. Priestory sú vstupmi pre rôzne druhy prítomnosti a skúsenosti – fyzickú, emocionálnu, kognitívnu, duchovnú a podobne.

Place (miesto) bolo témou 11th East-West Conference organizovanej univerzitou v Manoe (USA) v dňoch 24. – 31. mája 2016, na ktorej participovalo vyše 300 účastníkov nielen z jednotlivých významných univerzít v USA, ale aj z viac ako tridsiatich krajín (vrátane Českej republiky a Slovenska).

Medzi východnou a západnou filozofiou existuje mimoriadne veľa podobnosti, ale aj rozdielov práve v kontexte vnímania ontologických, metafyzických, epistemologických, ale aj etických a morálnych, estetických atď. otázok týkajúcich sa miesta. Podľa Gopala Guru miesta sú prázdne, svoj význam získavajú iba na základe toho, akým rozdielnym obsahom, respektíve zmyslom ich dokážeme naplniť. Závisí to na našich sociálnych vzťahoch a schopnosti komunikovať. Miesto je podľa neho základným normatívnym predpokladom pre uskutočňovanie takých hodnôt, ako sú sloboda, rovnosť a dôstojnosť. Avšak na to, aby miesto dokázalo naplniť svoju normatívnu schopnosť, musí byť organizované na základe určitých princípov, ku ktorým určite patrí demokracia.

Podobne miesto zohráva veľmi dôležitú úlohu aj vo vzdelávaní, pretože v kontexte s akceptovaním slobody, rovnosti, dôstojnosti a demokracie môže byť skvelou príležitosťou pre in-

telektuálny, kognitívny, osobnostný atď. rast a rozvoj jednotlivca alebo na druhej strane môže byť príležitosťou pre segregáciu, ponižovanie, či frustráciu, ako konštatovala Deedee Mowerová. Osud jednotlivcov často závisí na mieste, kde sa narodí, čo spolu s rasou a triednou príslušnosťou môže do značnej miery determinovať budúce životné osudy človeka.

Vo viacerých súvislostiach sa spomínalo jedno špecifické miesto na svete, ktoré veľa vypovedá o človeku a ľudstve súčasnosti. Týmto miestom je Auschwitz, teda miesto, ktoré je jadrom diskurzu o holokauste, miesto, ktoré je spojené s traumou a devalváciou človeka a ľudstva. Hannah Pollinová-Galayová konštatovala, že existujú snahy vyhlásiť Auschwitz za *nie-miesto*, v snahe vymazať ho ako zlú spomienku, excés v morálke a v ľudskej pamäti. Ona sa však prikláňa k potrebe skúmať spomienku a pamäť ľudí, ktorí prežili koncentračné tábory, pretože iba tak sa vyhneme zabudnutiu.

Veľká pozornosť sa vo filozofii venuje úvahám o mieste ako o bytí vo svete, napríklad v západnej filozofii u Heideggera, prípadne Merleau-Pontyho alebo vo východnej filozofii u Ueda Shizuteru, ktorý vníma naše bytie vo svete dvojakým spôsobom, teda ako ontologické bytie, ale aj ako sociálnu predstavivosť sveta, ako na to poukázal John W. M. Krummel. V indickej filozofii zase možno nájsť odlišný prístup založený na totálnej izolácii pravdy od miesta, ako to prezentuje Geoff Ashton v kontexte filozofickej tradície Sámkhya. Na druhej strane zároveň upozorňuje, že v indic-

kej filozofii existujú aj iné texty, ako je *Bhagavad Gītā*, kde dochádza k metafyzickej analýze architektúry miesta a nastáva snaha o znovu etablovanie miesta do dharmického poriadku a vyjadrenia kozmického tela Krišnu.

Veľmi významnou je téma *miesta* aj v rámci filozofie náboženstva, kde sa miesto vníma ako *posvätné miesto* alebo *posvätný priestor* spájajúci človeka s božstvom. Za mimoriadne významný sa považuje predovšetkým príspevok Mircea Eliadeho k výskumu posvätnosti miesta, pretože formuje ontologický nárok na posvätnosť miesta založený na historických podkladoch a mytologických skúsenostiach. Lauren F. Pfisterová sa pokúsila doplniť, resp. aktualizovať Eliadeho fenomenologický prístup o dynamickejší model tvorby posvätného miesta, pričom využila znalosti náboženstiev pôsobiacich v Hongkongu a Číne k tomu, aby definovala, ako rozličné úrovne kultúrnej identity prispievajú k tvorbe posvätnosti miesta v jednotlivých náboženstvách.

V súvislosti s úvahami o pojme *miesta* vo filozofii sa objavujú legitímne otázky o tom, ako sa menia napríklad pohľady, dokonca aj názorové systémy v nadväznosti na zmenu miesta svojej realizácie. Ako sa mení napríklad morálka a snaha o dobrý život v rámci spoločnosti? Kolektívna skúsenosť, myslenie a spoločný kultúrny, prípadne aj hodnotový systém ovplyvňujú morálne normy a sociálne správanie, prípadne očakávania ľudí na určitých miestach spoločnosti? Alebo na druhej strane *miesto* nemá nijaký vplyv na naše morálne predstavy

a naše úsilie o dobrý život? Kim Skoog pripomenul, že ide o večný spor medzi kultúrnymi relativistami a morálnymi absolutistami.

Vážnou témou v rámci bioetiky je aj miesto, kde sa prezentujú jednotlivé druhy argumentácie pri riešení zložitých medicínskych a bioetických prípadov. Tie sa objavujú vo výskume a klinických podmienkach na rôznych miestach a v rôznych kultúrach. Laura Sullivanová Speckerová v tejto súvislosti konštatovala, že v súčasnej bioetike má svoje významné miesto bioetický partikularizmus, teda rozdielne posudzovanie rovnakých výskumných alebo klinických otázok (výskum kmeňových buniek) v rozdielnych krajinách alebo kultúrach. Podľa jej názoru pri riešení rovnakého problému vznikajú rozdielne otázky, čo je dané miestom, inštitúciou, ale aj prístupom, nehovoriac o odlišných kultúrnych a náboženských podmienkach, v ktorých sa posudzujú tieto otázky (detailne sa zamerala na USA a Japonsko). Bioetický partikularizmus je podľa nej akceptovateľný a môže byť produktívnym prístupom v bioetických diskusiách.

Zaujímavé boli podnety týkajúce sa potreby intelektuálne bezpečného miesta aj v rámci filozofie pre deti. Benjamin Lukey konštatoval, že vo filozofii výchovy a najmä v konkrétnych podmienkach rozvíjania počiatkov kritického racionálneho uvažovania detí a mládeže je dôležité vytvoriť intelektuálne bezpečné miesto, čo je jedným z hlavných predpokladov úspechu. Pod intelektuálne bezpečným miestom mal na mysli priestor pre slobodné formulo-

vane vlastných názorov, ich prezentáciu a obhajobu prostredníctvom vlastnej argumentácie. Iba to je podľa neho cesta, ako možno formovať a rozvíjať kritické racionálne myslenie, ako to doložili aj skúsenosti z japonských škôl v Sendai, kde spoločne realizujú projekt filozofie pre deti (Philosophy for Children – P4C). Vasil Gluchman porovnával filozofiu pre deti a etiku sociálnych dôsledkov ako modely mravnej výchovy, morálneho a osobnostného rozvoja detí. Cieľom P4C, podobne ako aj etiky sociálnych dôsledkov, je podľa neho podporovať a rozvíjať intelektuálne zručnosti viažuce sa ku kritickému mysleniu, schopnosť posúdiť hodnotu myšlienok, schopnosť sebahodnotenia a sebakorekcie. Konštatoval, že všetky tieto schopnosti je potrebné rozvíjať prostredníctvom aktivít vzájomnej spolupráce.

Rozličnú, ale veľmi zaujímavú podobu má aj uvažovanie o mieste v estetike, napríklad v súvislosti so záhradami, ktoré majú zvlášť významnú tradíciu v japonskom a čínskom životnom štýle, ale aj vo filozofii, resp. estetike, pretože tieto záhrady plnia nielen estetickú funkciu, ale sú aj súčasťou tvorby identity. Kirill O. Thompson sa zamýšľal nad estetikou miesta a poukázal na dynamiku protikladov – vrátane ich vzájomnej závislosti pokiaľ ide o bytie a ne-bytie, ktoré formujú svet z tao perspektívy. Podľa neho možno v kon-

texte Lao-c' filozofie rozvíjať estetiku a dizajn miesta, jeho funkcionality, ale aj efektívnosti a udržateľnosti. Podobne aj krajinná estetika má významné súvislosti s témou miesta vo filozofii, zvlášť v prípade environmentálnej filozofie, pretože uznáva hodnotu prírody a krajiny nie ako inštrumentálnej hodnoty, ale hodnoty vnútornej, čo konštatoval Mitsuyo Toyoda, ktorý sa opieral predovšetkým o názory Alda Leopolda. Podľa neho je to zvlášť dôležité v rámci súčasnej japonskej agrárnej politiky, kde sa stále viac kladie dôraz na ekologické zvyky, scénickú krásu, terapeutickú funkciu, prevenciu živelných pohrôm atď.

Konferencia vo svojej tematickej, ale aj kultúrnej a filozofickej diverzite skúmala tiež miesta osobné, vrátane uvažovania o otázkach vytvárania identity a súkromia; miesta a kultúry, vrátane úvah o tom, ako kultúra vytvára a formuje vzťahy s prírodným a modifikovaným prostredím; miesta s politickým či kultúrnym, rovnako ako aj náboženským významom; miesta pamiatok; miesta spravodlivosti, konfliktov a mieru; a miesta filozofie, vrátane riešenia otázok o skutočnej a ideálnej úlohe filozofie v súčasnej spoločnosti. Hlavným cieľom konferencie bolo preskúmať význam východných a západných spôsobov filozofického myslenia, hľadať možnú syntézu myšlienok a ideálov, ktoré sa odvíjajú od témy miesta.

Marta Gluchmanová – Vasil Gluchman